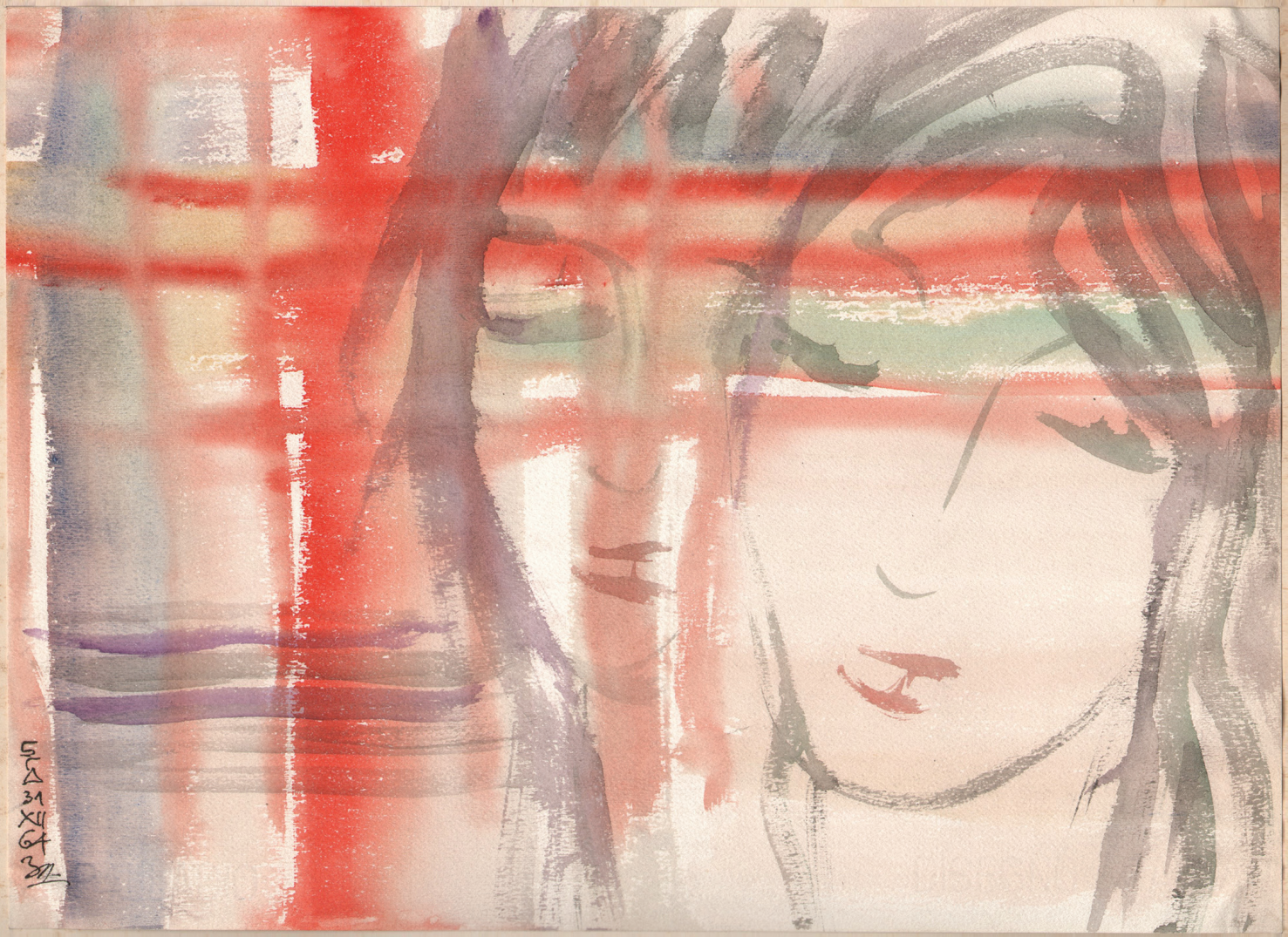

Трагови путовања

акварели Милана Зловића

2

Трагови путовања
акварели Милана Злоковића

Imprints of Journeys
Watercolours of Milan Zloković

ФОНДАЦИЈА МИЛАН ЗЛОКОВИЋ
MILAN ZLOKOVIC FOUNDATION

Београд, октобар 2019.

Издавач : Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Оливера Вучковић, директор

Аутор изложбе и каталога: Хајна Туцић, историчар уметности

Рецензент: др Гордана Митровић, историчар уметности

Консултанти: проф. др Милица Мојовић, др Ђорђе Мојовић - Фондација Милан Злоковић

Светлана Митић, музејски саветник – Музеј савремене уметности, Београд

Гордана Станишић, музејски саветник – Народни музеј, Београд

проф. др Бранислав В. Миленковић, мр Горан М. Бабић – Архитектонски факултет, Београд

Лектура: E-Quill

Превод : Језикалац

Дизајн каталога: Лука Прокић

Штампа: Birograf comp

Тираж: 300 примерака

Изложба и каталог припремљени су у сарадњи „Фондације Милан Злоковић“ и Завода за заштиту споменика културе града Београда, а реализовани средствима Секретаријата за културу Града Београда и „Фондације Милан Злоковић“.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
7.023.2(497.11):929 Злоковић М. (083.824)

ЗЛОКОВИЋ, Милан, 1896-1965
Трагови путовања = Imprints of Journeys : акварели Милана Злоковића :
Watercolours of Milan Zloković : Београд 2019. /
аутор изложбе и каталога Хајна Туцић ; превод Језикалац.
Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2019 (Београд : Birograf comp). - 14 стр. :
репродукције ; 21 cm
Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Тираж 300.
ISBN 978-86-89779-69-1

1. Уп. ств. насл.
а) Злоковић, Милан (1898-1965) -- Акварели -- Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 279067148

Изложбом *Трагови путовања – акварели Милана Злоковића* јавности се открива мање познати сликарски рад знаменитог српског пројектанта 20. века, Милана Злоковића, ерудите, професора архитектуре, који је писао на више страних језика, расветљава се стваралаштво које је остало у сенци његовог дугогодишњег и веома плодног архитектонског опуса. Представљањем ликовних дела изведених специфичном техником акварела, указује се на његову енергичну и свестрану личност, посебан сликарски таленат, али и изузетан архитектонски цртеж. Изложен је мањи број акварелних дела, са идејом да се настави презентовање његовог опуса, па и сликарског, који се може и монографски обрадити, али и са циљем указивања на значај Злоковићеве архитектуре.[1]

Милан Злоковић (1898. Трст – 1965. Београд) је био један од оснивача *Групе архитеката модерног правца* у Београду.[2] Његова породична кућа у Улици интернационалних бригада прва је модерно конципирана приватна кућа и први пример архитектуре модерног правца у Србији, са иновацијама у конструкцији и термо и хидроизолацији равног крова. После студија архитектуре на Високој техничкој школи у Грацу и на Техничком факултету у Београду, Злоковић се усавршавао у Паризу, на *École supérieure des Arts*, као и код чувених професора Шарла Дила и Габријела Мијеа.[3] Од 1923. године започео је педагошки рад на Архитектонском одсеку Техничког факултета Универзитета у Београду, као асистент на предмету Пројектовање јавних грађевина, код професора Драгутина Ђорђевића, а од 1950. постао је редовни професор на Архитектонском факултету Универзитета у Београду. Радио је много и посвећено и креирао значајне објекте модерне архитектуре, како у Београду тако и у Србији и градовима земаља у окружењу и на Јадранском приморју.[4] Од преко сто седамдесет пројеката реализовао је преко четрдесет[5], од којих су најзначајнији: Универзитетска дечја клиника, Ауто-сервис „Фиат“, куће Јосифа Шојата и Невене Заборски, виле за породице Штерић и Прендић, затим хотел „Жича“ у Матарушкој Бањи код Краљева, Хипотекарна банка у Сарајеву, Привредни дом у Скопљу, Основна школа у Јагодини, Царинарница у Котору, Дом народног здравља у Рисну, Учитељска и Виша педагошка школа у Призрену (у сарадњи са сином Ђорђем Злоковићем, архитектом) и Туристички комплекс „Медитеран“ у Улцињу (са кћерком Милицом Мојовић и сином Ђорђем Злоковићем, архитектима). Злоковић је израдио и предлоге урбанистичких планова, а успешно се пласирао и на многим архитектонским конкурсима. Значај Злоковићевог научног доприноса у области процеса архитектонског пројектовања и модуларне координације (композиције и обликовања), показују његови бројни објављени радови и чланци у новинама и научно-стручним часописима на српском, италијанском, немачком и француском језику. Указујући на хармонију у архитектури италијанских ренесансних, али и старих далматинских градитеља, посвећивао се проучавању пропорција, посебно принципу или систему непрекидне поделе у архитектонској композицији, тј. златном пресеку, чиме је објашњавао и естетски квалитет архитектуре.[6] Злоковић је радио и као научни саветник Института за архитектуру и урбанизам Србије, Југословенског грађевинског центра и других научних институција у земљи и иностранству.[7] За животно дело је 1963. године добио Седмојулску награду Републике Србије.

Злоковићев сликарски опус није сасвим независан од архитектонског, јер је оставио и изузетне исцртане и акварелисане перспективне изгледе архитектонских пројеката, а они су спона с акварелима у којима су предмет чист ликовни језик и креативни израз, игра ликовних елемената - боје, линије, форме, простора ...[8] У породичној фондацији „Милан Злоковић“ брижљиво је сачувана богата заоставштина архитекте, у којој, поред техничке документације архитектонских пројеката, скица за пројекте, фотографија, дописница с путовања, књига из личне библиотеке, има и скоро три хиљаде акварела и цртежа са различитим ликовним садржајем. Рано детињство и одрастање у Италији утиснули су печат на Злоковићев живот, јер му је отац био капетан брода у италијанској и аустријској флоти.[9] Касније је и сам путовао по Италији, Грчкој и ширем Средоземљу, све до Марока и Еритреје на афричком континенту, па су на акварелима, осим тих физичких, сачувани и трагови Злоковићевих интелектуалних кретања.

Поред акварела, Милан Злоковић је урадио и неколико слика у техници уља на картону и платну. По сећању његове кћери, архитекте Милице Мојовић, сликао је опуштајући се у паузама пројектовања и из забаве. То су акварелне скице, које је као сви вешти сликари радио брзо, за свега неколико минута, због брзине сушења прозирног наноса водене боје, те је израдио велики број ових сликарских дела малог формата. На њима је најчешће вертикално уз ивицу папира исписивао датум и годину настанка, скраћени потпис ЗЛ, као и назив места у коме је сликао или које је

представио, понекад и назив према мотиву. Поред лазурних акварела, сликаних директно бојом, има и акварелисаних цртежа. Чини се да је с посебним занимањем и веома вешто изводио цртеж у једном дугом непрекинутом потезу, што је резултирало преклапањем форми, али и помало нереалним перспективама и односима између предмета и фигура, нарочито код представа мртвих природа и фигуралних група. Након првих радова насталих током школовања у Паризу и на студијским путовањима по манастирима у Србији, мањи број акварела насликан је у међуратном периоду, док већина потиче из педесетих и шездесетих година 20. века, када је више боравио на југу Србије и Црногорском приморју, радећи на пројектима у Призрену и Улцињу. У познијем периоду живота у Београду, када је имао мање пројектантског посла, неке аквареле је радио и по сећању.

Крајем треће и у четвртој деценији 20. века Зложовић је изложио неколико својих акварела на пролећним и јесењим изложбама у Уметничком павиљону Удружења „Цвијета Зузорић", заједно са другим уметницима, југословенским сликарима, вајарима и архитектима, као и са уметничком групом „Облик".[10] На Архитектонском факултету је акварел са цртањем био обавезан предмет, а Зложовић је припадао посебном стваралачком кругу колега, истакнутих професора, али и изузетних цртача и сликара: Милана Минића, Александра Дерока, Зорана Петровића, Бранислава Вуловића, Јована Нешковића, Бранислава Миленковића и других. Међу њима је и објавио 27 акварела и цртежа у часопису *Цртежи*[11] Архитектонског факултета, али како су публиковани као црно-бели и акварели се доживљавају као цртежи.

Зложовићеви прозрачни и свежи пејзажи с путовања по медитеранским пределима, некад загасите и сетне атмосфере, нанети су четкицом прозирним прелазима и дати лаким изразом. Поред светлијих, има и акварела које одликују јарке топле боје, посебно с црвеним колористичким акцентима, ретки су изведени у свега неколико боја или монохромно. Поједине фигуралне представе и предели су у изразу и колориту чак експресионистички. Одређен број цртежа које је акварелисао радио је и фломастером. У Зложовићевим акварелима и акварелисаним цртежима уочавају се не само тематска разноврсност – фигуралне представе, пејзажи, мртве природе, жанр-сцене, ентеријери, асоцијативне и апстрактне геометријске студије – већ и различит стилски приступ. Модерним и нереалистичним стилским изразом, у којем је форма стилизована и донекле трансформисана, разливена или само наговештена, уметник успева да прикаже на пример нежност женског лица и тела или атмосферу неког предела. У значајном броју су очувани акварели с представама једне или групе женских глава, које представљају кратке студије младих девојака без портретских карактеристика, али сензуалних, с наглашеним очима и уснама. У приказу актова приметан је слободнији и изражајнији ликовни израз. Пејзажи су прилично заступљен мотив међу његовим акварелима, најчешће су то импресије местима на Јадранском приморју и ширем Медитерану са занимљивом перспективом предела, углавном сликаних са брода или с веће висине, на пример доживљај Суецког залива, околине аеродрома код Подгорице или поглед с прозора мајчине куће у Прчњу. Зложовић је сликањем воде и ваздуха дочаравао атмосферу врелог летњег дана малог приморског места с каменим кућама у уским улицама, као у погледу с терасе на улицу у Корчули. Неколико акварела има неодољив колорит и атмосферу јапанских графика – естампа 19. века, иначе велике инспирације европских уметника првих деценија 20. века. Зложовићеве мртве природе су линеарне, колористичке, некад и геометријске студије, као и цртежи изведени слободном руком у једном потезу у виду лавиринта. Жанр-сцене су пуне атмосфере и динамичних елемената са фигурама у покрету или живом разговору, док је на ретким портретима чланова породице приметан емотиван однос у приказу личности. Архитектонски мотив у његовим акварелима није доминантан, већ је присутан као део пејзажа и амбијента неког приморског места, а оставио је и неколико приказа ентеријера, углавном радног простора у кући или у кабинету на факултету.

Дугогодишњи, невероватно плодан, предан и високо квалитетан Зложовићев пројектантски рад, заснован на широком интересовању и кретању по пространствима уметности, али и импресије које је понео са путовања по далеким пределима – изнедрили су и његове акварелне импулсе. Ове виђене сликане брзо, лазурним воденим бојама, уносе свежину у целокупно његово дело и потврђују изузетан и комплексан стваралачки таленат. За Милана Зложовића је сликање био природан изданак процеса пројектовања. У тематски и стилски разноврсном сликарском опусу

видимо свестрани дух уметника, његову живу природу и разнолику, али посебну и упечатљиву, ликовну поетику и моћан стилски израз, у коме као да су равноправни уметнички изрази неколико различитих сликара. Видна је спона његовог израза са савременим стилским усмерењима у непосредном окружењу и у свету. Ликовне вредности његових акварела не заостају за делима истакнутих сликара савременика, како периода треће и четврте деценије 20. века тако и у деценијама након Другог светског рата. Сагледавањем архитекте из другог угла, откривамо и његово промишљање о прожимању и јединству уметности.

НАПОМЕНЕ:

1. Захваљујући континуираној сарадњи Завода за заштиту споменика културе града Београда са породицом архитекте Злоковића – *Фондацијом Милан Злоковић*, пре свега са архитектом Ђорђем Мојовићем, значајна архитеконска дела Злоковића су утврђена за културно добро. Мања изложба Злоковићевих акварела у виду увећаних принтова била је постављена 2016. године у Галерији ординације „Лумбаго“, в. каталог: *Сликарство Милана Злоковића* 2016.

2. Заједно са архитектима Браниславом Којићем, Јаном Дубовијем и Душаном Бабићем од 1928. године.

3. Мć 1966: 639; Прерадовић и др. 2019: 87, 91–97.

4. Blagojević 2015: 14–15.

5 .Ђурђевић 1991: 145–168; Bogunović 2005: 1141–1150; Маневић 2008: 137–153; подаци из евиденције у Фондацији „Милан Злоковић“.

6. Milenković 2011: 48–61.

7. Мć 1966: 639–640.

8. О акварелу: Стаменковић 1990: 5–8; Миљковић 1996.

9. Blagojević 2015: 25.

10. На Пролећној изложби сликарских, вајарских и архитектонских радова у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“ маја 1929. године изложио је акварел *Манастир Градац*, уз два своја цртежа (*Поморски музеј Јадранске страже у Сплиту* и *Пријавница СХС у Паризу* 1925), а на VII јесењој изложби новембра и децембра 1934. године и два акварела – *Из Котора и Главати Панта Луковић: Пролетња изложба сликарских, вајарских и архитектонских радова* 1929, и *VII јесења изложба сликарских, вајарских радова београдских уметника и примењене уметности* 1934; Миљковић 1996: 3. На изложбама уметничке групе Облик Злоковић је са члановима Групе архитеката модерног правца излагао пројекте својих архитектонских дела: *Каталози изложби уметничке групе 'Облик'* 1929–1939; Којић 1979: 175.

11. Часопис је излазио у периоду између 1956. и 1965. године. Акварели су објављени у овом часопису у континуитету од бр. 2 до бр. 9 (1957–1964); Milenković 2011: 52, 54, 60; Бабић и Антешевић 2019. Захваљујемо архитектима професору др Браниславу В. Миленковићу и мр Горану М. Бабићу (Библиотека старе и ретке књиге Архитектонског факултета у Београду) на несебичној сарадњи и указивању на објављене Злоковићеве акварелe.

ЛИТЕРАТУРА:

Бабић, Г. М., Антешевић, Н. (2019), *Часопис Цртежи* (1956–1965) : значај у афирмацији ликовног изражавања код наставника и студената Архитектонског факултета Универзитета у Београду, рад у рукопису, Београд.

Blagojević, Lj. (2015), *Itinereri: moderna i Mediteran – tragovima arhitekata Nikole Dobrovića i Milana Zlokovića*, Beograd: Službeni glasnik i Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu: 14–15.

Bogunović, S. G. (2005), *Zloković, Milan*, u: Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka, tom II, Beograd: Beogradska knjiga: 1141–1150.

Ђурђевић, З. М. (1991), Живот и дело архитекте Милана Злоковића (1898–1965), *Годишњак града Београда* XXXVIII, Београд: Музеј града Београда: 145–168.

Каталози изложби уметничке групе 'Облик' (1929–1939), Београд: Уметнички павиљон.

Којић, Б. (1979), *Друштвени услови развитка архитектонске струке у Београду 1920–1940*, Београд: САНУ: 175.

Маневић, З. (2008), *Лексикон неимара*, Београд: Грађевинска књига: 137–153.

Milenković, B. V. (2011), *Milan Zloković 1898–1965*, у: Učitelji, Beograd: Eparhijska radionica za umetničko projektovanje i oblikovanje: 48–61.

Миљковић, Љ. (1996), *Акварел у Србији (1900–1950)* : избор из Збирке југословенског сликарства XX века Народног музеја у Београду, Београд: Народни музеј.

Мć, О. (1966), *Zloković, Milan*, u: Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom IV, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod: 639.

Прерадовић, Д. и др. (2019), *Габријел Миje и истраживања старе српске архитектуре*, Београд: САНУ: 87, 91–97.

Пролетња изложба сликарских, вајарских и архитектонских радова (1929), Београд: Удружење пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, Уметнички павиљон, мај.

Сликарство Милана Злоковића : Галерија Лумбаго, Београд, децембар 2016, Београд : Програм за урбани развој.

Стаменковић, С. (1990), *Цртежи, акварели, графике*, Збирка Музеја града Београда, Београд: Музеј града Београда: 5–8.

VII јесења изложба сликарских, вајарских радова београдских уметника и примењене уметности (1934), Београд: Удружење пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, Уметнички павиљон, новембар-децембар.

Цртежи (1957–1964), Београд: Архитектонски факултет.

The exhibition *Imprints of Journeys - Watercolours of Milan Zloković* reveals the less-known painting works of famous Serbian 20th-century architect Milan Zloković – an erudite, a professor of architecture who wrote in several foreign languages. It unveils the creative opus that remained in the shadow of his long and fruitful career as an architect. The paintings he created using a specific aquarelle method point to Zloković's energetic and versatile character, special talent for painting and exquisite architectural design. A small number of watercolours has been displayed, with the idea to continue presenting his oeuvre, including paintings, which can even be presented monographically, but also to emphasise the significance of Zloković's architecture.[1]

Milan Zloković (1898. Trieaste – 1965. Belgrade) was one of the founders of the *Group of Architects of the Modern Movement* in Belgrade.[2] His family home in Internacionalnih Brigada Street was the first private house with modern concept and the first example of modern architectural orientation in Serbia, with innovative construction as well as heatproof and waterproof flat roof. Having graduated from the Higher Technical School in Graz and the Faculty of Technical Sciences in Belgrade, Zloković sought further specialisation in Paris, at *École supérieure des Arts*, with renowned professors Charles Diehl and Gabriel Millet.[3] In 1923, he began his teaching career at the Department of Architecture of the Faculty of Technical Sciences, University of Belgrade, as an assistant to professor Dragutin Đorđević, who taught the Public Building Design course. In 1950, he earned full professorship at the Faculty of Architecture, University of Belgrade. He worked hard and with dedication, having designed important modern buildings in Belgrade, across Serbia and neighbouring countries, and along the Adriatic coast.[4] Out of more than one hundred and seventy designs, he realised above forty[5], the most significant among them being the University Children's Hospital, Fiat Service Centre, the houses of Josif Šojat and Nevena Zaborski, villas of the Šterić and Prendić families, hotel Žiča in Mataruška Banja near Kraljevo, Mortgage Bank in Sarajevo, House of Economy in Skopje, Jagodina Elementary School, Kotor Customs Office, the National Healthcare Centre in Risan, the Teachers' School and the Higher School of Pedagogy in Prizren (in cooperation with his son – architect Đorđe Zloković) and *Mediteran* tourist complex in Ulcinj (with his daughter Milica Mojović and son Đorđe Zloković, architects). Zloković also designed urban plan proposals and was ranked high on many architecture competitions. The importance of Zloković's scientific contribution in the field of architectural design and modular coordination (composition and shaping) is reflected in his numerous published works and articles in newspaper and specialised scientific journals written in Serbian, Italian, German and French. Pointing to the harmony of architectural accomplishments of Italian renaissance and old Dalmatian engineers, Zloković was devoted to studying proportions, particularly the principle or the system of continuous division within the architectural composition, i.e. the golden ratio, which he used to explain the aesthetic quality of architecture.[6] Zloković also worked as a scientific advisor at the Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia, the Yugoslav Civil Engineering Centre and other domestic and foreign scientific institutions.[7] In 1963, he received the 7th July Award of the Republic of Serbia for his lifetime achievements.

Zloković's paintings cannot be completely separated from his architectural oeuvre because he left outstandingly drawn and painted drafts of architectural designs, which represent the connection with watercolours that embody pure artistic and creative expression, a play with elements of art - colour, line, form, space ...[8] The Milan Zloković Foundation has carefully preserved the architect's rich legacy, which, in addition to technical documentation of architectural designs, project sketches, photographs, letters from travels, and personal library, contains almost three thousand watercolours and drawings depicting various motives. Spending early childhood and growing up in Italy left a mark on Zloković's life, since his father was a ship captain in the Italian and Austrian fleet.[9] Later in life, he himself ventured to travel across Italy, Greece, the wider Mediterranean, all the way to Morocco and Eritrea in Africa, while his watercolours not only record his physical voyages but they also follow the footsteps of his intellectual path.

In addition to watercolours, Milan Zloković made several oils on cardboard and canvas. As his daughter, architect Milica Mojović, recalls, he used to paint to relax while taking a break from designing, and for fun. Such occasions usually resulted in watercolour sketches that he, as all skillful painters, made in only a few minutes as the transparent layers of watercolours dried quickly. Zloković painted a large number of these small-format works. At the vertical edge of the paper, he usually wrote down the date when the sketch was made and signed it shortly with ZL. He also recorded the place where the sketch was made or the place depicted, sometimes adding a name according to the motive. In addition to translucent works, painted directly with watercolours, Zloković also

made watercolour drawings. It seems as if they had been drawn with great focus and skill in a single uninterrupted move, which resulted in overlapping forms and somewhat unreal perspectives and relations between objects and figures, particularly in representations of still life and figurative groups. Having painted his first works during his studies in Paris and study visits to monasteries across Serbia, Zloković painted only a small number of watercolours during the interbellum, while he was most prolific in the 1950s and 1960s, when he spent most of his time in southern Serbia and the Montenegrin seaside, working on designs in Prizren and Ulcinj. Later in his life when he had less architectural work, he mostly stayed in Belgrade, where he painted watercolours from memory as well.

In the late 1920s and in the 1930s, Zloković exhibited several of his watercolours at spring and autumn exhibitions at the "Cvijeta Zuzorić" Society Art Pavilion, together with other artists, Yugoslav painters, sculptors and architects, and with art group "Oblik".[10] Aquarelle with Drawing was a compulsory course at the Faculty of Architecture, where Zloković was part of a special creative circle of colleagues, eminent professors, fantastic sketch artists and painters: Milan Minić, Aleksandar Deroko, Zoran Petrović, Branislav Vulović, Jovan Nešković, Branislav Milenković etc. Along their side, he published 27 watercolours and sketches in the Faculty of Architecture's magazine called *Crteži*[11], but since they were published in black and white, these watercolours also give the impression of sketches.

Zloković's translucent and fresh landscapes, which sometimes reflect a dim and melancholic atmosphere, were inspired by his travels across the Mediterranean. His brush created limpid transitions, giving the paintings a light expression. In addition to light-coloured watercolours, his oeuvre includes those characterised by bright warm colours, particularly with red accents. He rarely painted in a narrow range of colours or in monochrome. The expression and the colouring of some figurative representations and landscapes suggest an expressionist character. On occasion, he used felt-tip markers to draw some of his watercolour drawings. Zloković's watercolours and watercolour drawings are distinguished not only by thematic diversity – figurative subjects, landscapes, still life, genre scenes, interiors, associative and abstract geometric studies – but also by different stylistic approach. Through a modern and unrealistic stylistic expression, where the form is stylised and somewhat transformed, diffused or only suggested, the artist managed to depict, for instance, the tenderness of a woman's face and body, or an atmosphere of a certain landscape. A great number of watercolours depicting one or a group of women's heads has been preserved. They represent short studies of young girls without portraiture characteristics, but emanating sensuality with highlighted eyes and lips. In painting nudes, he applied a more liberal and eloquent expression. Landscapes are a quite common motive in his watercolours, through which he shared his impressions of places along the Adriatic coast and the wider Mediterranean, showing an interesting perspective of scenery mostly painted from a ship or a higher altitude, for example, the impressions of the Gulf of Suez, the area around the Podgorica airport or the view from his mother's house in Prčanj. Through his depictions of water and air, Zloković captured the atmosphere of a hot summer day in a small seaside town of stone houses and narrow allies, as if standing on a balcony looking down on a street in Korčula. He used an irresistible colour pallet in several of his watercolours reminiscent of 19th-century Japanese graphics – estampes, which were a huge inspiration to European artists of the first decades of the 20th century. Zloković's still lifes are linear, colouristic and sometime geometric studies, as well as freehand sketches made in a single move in the form of a labyrinth. His genre scenes are full of atmosphere and dynamic elements, and capture figures moving and having lively conversations. On the other hand, rare portraits of family members show the author's emotional approach in their characters' depiction. The architectural motive in his watercolours is not predominant, but it is present as part of landscapes and seaside townscapes. Zloković also painted several interiors, mostly his work space at home and his office at the Faculty.

Zloković's long, incredibly fruitful, devoted and exceptional designing work, based on an array of interests and his journey across the wide field of art, as well as the impressions he took from his distant cruises, have embodied his watercolour impulses. These quick watercolour vignettes bring freshness to his entire opus and reaffirm his extraordinary and complex creative talent. For Milan Zloković, painting was a natural offshoot of designing. His thematically and stylistically diverse painting oeuvre reflects his versatile artistic spirit, lively nature, heterogeneous but special and striking poetics and powerful stylistic expression that seems to equalise artistic expressions of several different painters. A bondage with modern stylistic trends, both local and global, is clearly

seen in his expression. The artistic values of his watercolours go hand in hand with the works of renowned contemporary painters from the 1920s and 1930s, as well as those who created in the decades after the Second World War. Observing the architect from another point of view, we discover his thoughts on the permeation and unity of art.

NOTES:

1. Owing to continuous cooperation between the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade and the family of architect Milan Zloković – Milan Zloković Foundation, in particular architect Đorđe Mojović, PhD, Zloković's important architectural works have been designated as cultural heritage. A small exhibition of Zloković's watercolours in the form of enlarged prints was displayed at Lumbago health center gallery, see the exhibition catalogue: Slikarstvo Milana Zlokovića [Paintings of Milan Zloković] 2016.

2. Established in 1928 by Mr Zloković and architects Branislav Kojić, Jan Dubovi and Dušan Babić.

3. Mć 1966: 639; Preradović et al. 2019: 87, 91–97.

4. Blagojević 2015: 14–15.

5. Đurđević 1991: 145–168; Bogunović 2005: 1141–1150; Manević 2008: 137–153; data provided by Milan Zloković Foundation.

6. Milenković 2011: 48–61.

7. Mć 1966: 639–640.

8. On Watercolour: Stamenković 1990: 5–8; Miljković 1996.

9. Blagojević 2015: 25.

10. He exhibited his Gradac Monastery watercolour and two sketches (Adriatic Guards Maritime Museum in Split and Kingdom of SCS's Lodge in Paris in 1925) at the Spring Exhibition of Paintings, Sculptures and Architectural Design at the"Cvijeta Zuzorić" Art Pavilion. At the 7th Autumn Exhibition held in November and December 1934, he exhibited two watercolours – From Kotor and Big-Headed Panta Luković: 1929 Spring Exhibition of Paintings, Sculptures and Architectural Design, and 1934 7th Autumn Exhibition of Paintings and Sculptures of Belgrade artists and applied art; Miljković 1996: 3. Together with members of the Group of Architects of Modern Trends, Zloković exhibited his architectural designs at the exhibitions of art group "Oblik" ["Shape"]: Catalogues of Art Group "Oblik" Exhibitions 1929–1939; Kojić 1979: 175.

11. The magazine was published between 1956 and 1965. The watercolours were continuously reproduced in issues no. 2–9 (1957–1964); Milenković 2011: 52, 54, 60; Babić and Antešević 2019. Gratitude extended to architects: professor Branislav V. Milenković, PhD, and Goran M. Babić, MSc (Library of Old and Rare Books, Faculty of Architecture, University of Belgrade) for their selfless cooperation and sharing the information on Zloković's reproduced watercolours.

REFERENCES:

Babić, G. M., Antešević, N. (2019), Crteži Magazine (1956–1965): Značaj u afirmaciji likovnog izražavanja kod nastavnika i studenata Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Beogradu [The Importance of Promoting the Artistic Expression of Professors and Students of the Faculty of Architecture, University of Belgrade], manuscript, Belgrade.

Blagojević, Lj. (2015), Itinereri: moderna i Mediteran – tragovima arhitekata Nikole Dobrovića i Milana Zlokovića, [Itineraries: Modernism and the Mediterranean – in the Footsteps of Architects Nikola Dobrović and Milan Zloković], Belgrade: Official Gazette and Faculty of Architecture, University of Belgrade: 14–15.

Bogunović, S. G. (2005), Zloković, Milan, in: Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka [Architectural Encyclopaedia of Belgrade of XIX and XX century], volume II, Belgrade: Beogradska knjiga: 1141–1150.

Đurđević, Z. M. (1991), Život i delo arhitekte Milana Zlokovića (1898–1965) [Life and Work of Architect Milan Zloković (1898–1965)], City of Belgrade Yearbook XXXVIII, Belgrade: Belgrade City Museum: 145–168.

Catalogues of Art Group "Oblik" Exhibitions (1929–1939), Belgrade: Art Pavilion.

Kojić, B. (1979), Društveni uslovi razvitka arhitektonske struke u Beogradu 1920–1940 [Social Conditions for Developing Architectural Vocation in Belgrade 1920–1940], Belgrade: SASA: 175.

Manević, Z. (2008), Leksikon neimara [Encyclopaedia of Builders], Belgrade: Građevinska knjiga: 137–153.

Milenković, B. V. (2011), Milan Zloković 1898–1965, in: Učitelji, Belgrade: Eparchy Workshop for Artistic Design and Moulding: 48–61.

Miljković, Lj. (1996), Akvarel u Srbiji (1900–1950)[Watercolour in Serbia (1900–1950)], selection from the Collection of 20th Century Yugoslav Painting of the National Museum in Belgrade, Belgrade: National Museum.

Mć, O. (1966), Zloković, Milan, in: Enciklopedija likovnih umjetnosti [Encyclopaedia of Art], volume IV, Zagreb: Yugoslav Institute of Lexicography: 639.

Preradović, D. et al. (2019), Gabrijel Mije i istraživanja stare srpske arhitekture [Gabriel Millet and Researching Old Serbian Architecture], Belgrade: SASA: 87, 91–97.

Spring Exhibition of Paintings, Sculptures and Architectural Design (1929), Belgrade: Association of Friends of Art "Cvijeta Zuzorić", Art Pavilion, May.

Slikarstvo Milana Zlokovića [Paintings of Milan Zloković]: Lumbago Gallery, Belgrade, December 2016, Belgrade: Urban Development Programme.

Stamenković, S. (1990), Crteži, akvareli, grafike [Drawings, Watercolours, Graphics], Belgrade City Museum Collection, Belgrade: Belgrade City Museum: 5–8.

7th Autumn Exhibition of Paintings and Sculptures of Belgrade Artists and Applied Art (1934), Belgrade: Association of Friends of Art "Cvijeta Zuzorić", Art Pavilion, November–December.

Crteži (1957–1964) [Drawings (1957–1964)], Belgrade: Faculty of Architecture.

3

4

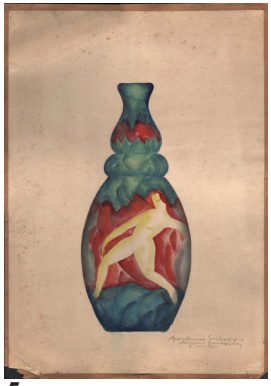

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

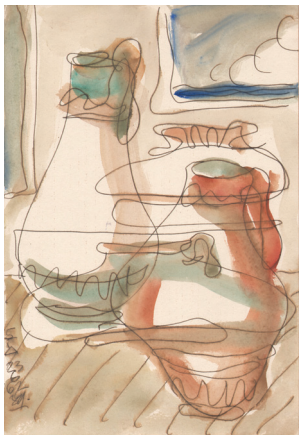

17

18

19

20

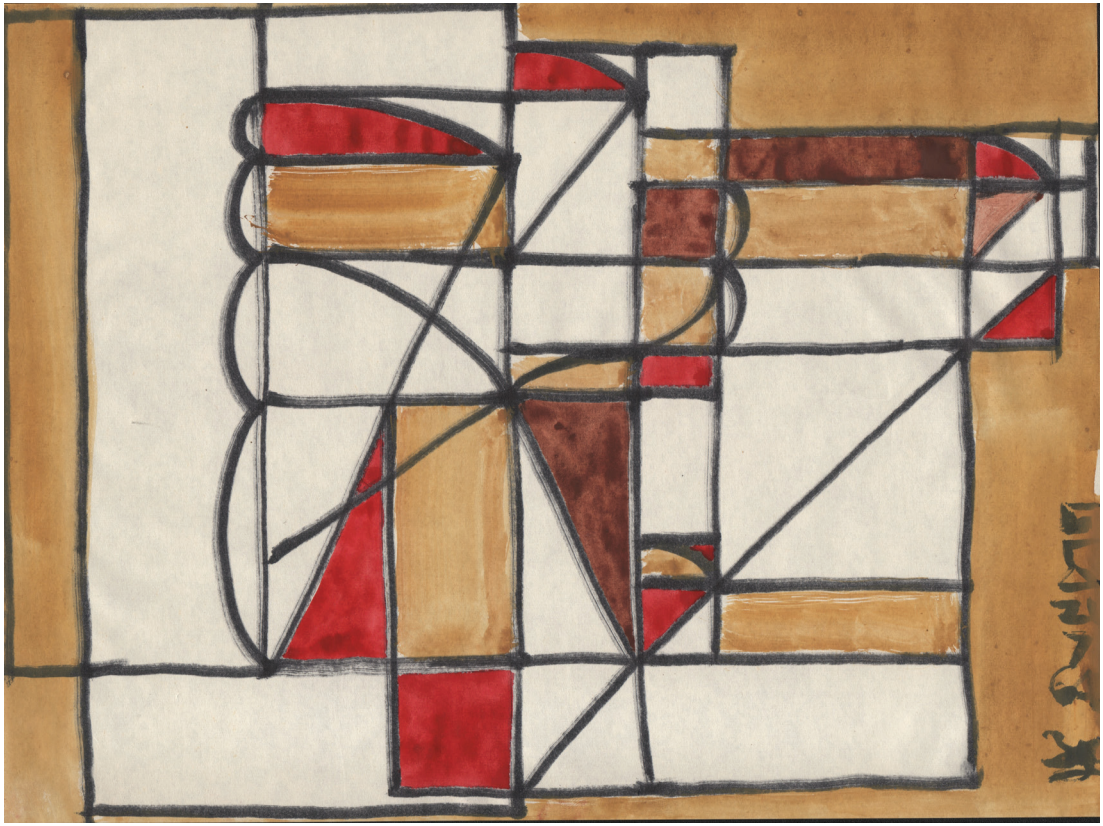

Списак репродукција оригинала из заоставштине архитекте Милана Злоковића:

List of illustrations of original art works from Milan Zlokovic's Legacy

1. Девојке, репродукција на предњим корицама, сигнирано: бгд 31.12.1964, димензије 32x24 цм
Girls, front cover page, signed: бгд 31.12.1964, 32x24 cm
2. Аутопортрет из профила, цртеж, оловка – несигнирано, 15x21 цм
Self-portrait in profile, drawing, pencil, nonsigned, 15x21 cm
3. Младе жене, студија, сигнирано: m.lošinj 15.09.1961. Зл, 35x43 цм
Young women, study, signed: m.lošinj 15.09.1961. Зл, 35x43 cm
4. Младе жене, студија, сигнирано: бгд 09.08.1961, 35x43 цм
Young women, study, signed: бгд 09.08.1961, 35x43 cm
5. Нацрт за вазу, сигнирано: арх. Милан Злоковић, асистент Универзитета,10.01.1926, 35x43 цм
Vase sketch, signed: арх. Милан Злоковић, асистент Универзитета,10.01.1926, 35x43 cm
6. Студија, пастел, сигнирано : P (Париз) 27.07.1921, 21x28 цм
A study, pastel, signed: P (Paris) 27.07.1921, 21x28 cm
7. Две девојке, студија, сигнирано: бгд 25.03.1962. Зл, 14x19 цм
Two girls, study, signed: бгд 25.03.1962. Зл, 14x19 cm
8. Мотив из кафанске баште, акварелисан цртеж, сигнирано: бгд 12.08.1963. Зл, 28x19 цм
Motif from a tavern garden, watercolour drawing, signed: бгд 12.08.1963. Зл, 28x19 cm
9. Мотив са обале Масаве (Еритреја), сигнирано: m - s pirot према Масави 26.02.1959. Зл, 14x21 цм
Motif from Massawa coast (Eritrea), signed: m - s pirot према Масави 26.02.1959. Зл, 14x21 cm
10. Жанр-сцена, сигнирано: 23.09.1934. Зл, 20x25 цм
Genre scene, signed: 23.09.1934. Зл, 20x25 cm
11. Будва, сигнирано: 26.09.1961. Зл, 23x17 цм
Budva, signed: 26.09.1961. Зл, 23x17 cm
12. Мотив са бродске палубе, сигнирано: s/s Plavnik 01.03.1939. Зл, 21x24 цм
Ship's deck motif, signed: s/s Plavnik 01.03.1939. Зл, 21x24 cm
13. Сидра, сигнирано: m - s pirot massawa 28.02.1959. Зл, 21x14 цм
Anchors, signed: m - s pirot massawa 28.02.1959. Зл, 21x14 cm
14. Мотив са обале, акварелисан цртеж, фломастер, сигнирано: бгд 02.02.1965. Зл, 20x27 цм
Motif from the coast, watercolour sketch, felt-tip marker, signed: бгд 02.02.1965. Зл, 20x27 cm
15. Аеродром Титоград, сигнирано: 05.09.1962. Зл, 28x19 цм
Titograd (Podgorica) Airport, signed: 05.09.1962. Зл, 28x19 cm
16. Мртва природа, акварелисан цртеж, фломастер, сигнирано: т.ужице 03.07.1961. Зл, 15x21 цм
Still life, watercolour sketch, felt-tip marker, signed: т.ужице 03.07.1961. Зл, 15x21 cm
17.Мртва природа, акварелисан цртеж, сигнирано: бгд 23.06.1962. Зл, 19x28 цм
Still life, watercolour sketch, signed: бгд 23.06.1962. Зл, 19x28
18. Мртва природа, акварелисан цртеж, фломастер, сигнирано: бгд 29.07.1961. Зл, 20x27 цм
Still life, watercolour sketch, felt-tip marker, signed: бгд 29.07.1961. Зл, 20x27 cm
19. Мртва природа, несигнирано, 14x19 цм
Still life, nonsigned, 14x19 cm
20. Геометријска композиција, акварелисан цртеж, фломастер, сигнирано: бгд 21.07.1964. Зл, 20x26 цм
Geometric composition, watercolour sketch, felt-tip marker, signed: бгд 21.07.1964. Зл, 20x26 cm
21. Асоцијативни пејзаж, акварелисан цртеж, фломастер, задње корице – сигнирано: бгд 26.01.1962. Зл, 18x20 цм
Associative landscape, watercolour sketch, felt-tip marker, back cover page, signed: бгд 26.01.1962. Зл, 18x20 cm

“Милан Злоковић је био врхунска личност у архитектури
Београда између два светска рата;
комплетна и комплексна ...
у исто време и уметник и научник и боем и радник стваралац”

Бранислав Којић